

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 5-6
1987-1988

İstanbul, 1993

OSMANLI ARŞIV BELGELERİNE GÖRE URFA'DAKİ VAKIF HİZMETLERİ

Doç. Dr. Ziya KAZICI

Maddî bir karşılık beklemeden başkalarına yardım etmek gibi, ulvî ve fevkalade bir düşüncenin mahsûlü olan vakıf müessesesi, yüzyıllarca İslâm ülkelerinde büyük bir ehemmiyet kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin tesirler icra etmiş dinî ve hukukî bir müessesedir.

İslâmın, yardımlaşma ile ilgili emir ve prensiplerinden doğan vakıf sistemi, Kur'an ve Sünnete dayanmaktadır. Hz. Peygamber'den nakl edilen bir hadise göre "sadaka-i câriye" (devamlı sadaka) sahibi, ölümden sonra da amel defterinin hayır hânesi açık kalan ve sevabı devam eden üç kişiden biri olarak kabul edilmektedir.

Bu ve benzer diğer bazı hadisler içindir ki, İslâm dünyasında ilkinin Medine'de kurulmasından kısa bir müddet sonra, başta hükümdar ve aileleri olmak üzere, malî imkânâ sâhib pek çok müslümanın, hadiste belirtilen müjdeye nail olmak için, bütün imkânlarını kullanma gayretine düştüğü görülür. Bu anlayıştan hareketledir ki, İslâm âleminde sâdece insanlar için değil, hayvanlar için de vakıflar kuruldu. İnsanın gıda, sağlık, eğitim, ibâdet, ulaşım ticaret vs. gibi daha nice ihtiyaçları hep vakıflarca karşılanır oldu.

İslâm ülkelerinde vakıfların, asırlarca büyük bir fonksiyon icra etmesinin sebebi- ni dinî histe aramak lazımdır. Çünkü "insanların en hayırlısı, insanlara faydalı olan, malın en hayırlısı, Allah yolunda harcanan (başka bir ifade ile vakfedilen), vakfın en hayırlısı da insanların en çok duydukları ihtiyacı karşılayandır" prensibinin mânasını çok iyi bilen müslümanlar, bu yolda birbirleri ile âdeta yarış edercesine vakıf eserler kurdular.

İslâm dinini kabul etmelerinden sonra Türklerin, iktisadî ve ictimai hayatlarında asırlar boyu müessir bir rol oynamış bulunan vakıf müessesesi, sâdece fakirlere yardım etmek gibi dar bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda fikir, kültür, irfan ve imar gibi müesseseler üzerinde de derin izler bırakmıştır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin umumî hayatında bir iskân ve imâr metodu olarak vakıfların oynamış olduğu büyük roldan kimse şüphe etmemektedir. Şehirlerimizin her türlü amme hizmetleri, sosyal yardım, ilmi, dinî ve medenî hayatın her türlü tezahürleri, hep vakıf tesisler yolu ile tanzim ve idâre edilmiş bulunmaktadır.¹

Sadaka-ı cârîye denilen hayır çeşitlerinden olan vakıflar, yoksulların elem ve ızdırabını hafifletmek, yollar, köprüler, okullar, kütüphaneler, câmiler, imâretler, han, hamam, su bentleri, çeşmeler vs. gibi daha nice hizmetleri yerine getiren müesseselerdir. Bu açıdan değerlendirildiği zaman vakıfların, toplumun hayır ve iyiliğine olan her yerde sağlam birer sigorta teşkilâtı olarak vazife gördükleri anlaşılır.

Vakıfların, memleket için ifa ettiği hizmetin önemini belirten canlı şahitler, bizzat kendi vakfiyeleridir. Vakfiyelerdeki şartlar, onların bütün bu faaliyetlerini gözlerimizin önüne sermektedir. Bugün, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şer'iyye Sicilleri ile değişik müessese ve şahısların ellerinde bulunan bu vakfiyeler, neşredilebilselerdi, günümüz Türkiye'sinde vakıfların neler yaptıklarını anlayabilecektik. Fakat maalesef bütün bunlar, hâla okuyucunun eline geçme gününü sabırsızlıkla beklemektedirler.

Tâbir caizse, bütünüyle bir vakıf medeniyeti olarak isimlendirebileceğimiz Osmanlı Medeniyeti'nin bu hizmetinden Urfa (Şanlıurfa) da yeterince faydalanmış görünmektedir. Nitekim, Osmanlı arşivlerindeki vesikalara baktığımız zaman gerek bizzat Urfa sâkinleri ve gerekse Urfa'lı olmayan bazı kimseler tarafından bu şehrimizde kurulmuş olan vakıfların hizmetlerini ve neler yaptıklarını görmemiz mümkün olacaktır.

Bununla beraber biz, Urfa'da tesis edilen vakıfların vakfiyelerini değil, sadece bu vakıflardan bir kısmının berat, ilâm, arz, şikâyet, kayıp ve berat yenileme gibi sebeplerden dolayı merkezle yapılan yazışmalar vâsıtasıyla İstanbul'a intikal eden belgeleri inceleme imkânını bulduk. Bu bakımdan, araştırdığımız bu konunun, Urfa'daki bütün vakıfları içine aldığı söylememiz mümkün değildir. Araştırmamızın temelini başbakanlık Osmanlı Arşivinde (BOA.) bulunan Cevdet Tasnifi'nin vakıflar kısmı teşkil etmektedir. Bilindiği gibi sadece bu arşivde daha birçok tasnif bulunmaktadır. Ayrıca henüz tasnif edilip okuyucunun tedkikine sunulamayan milyona yakın belge bulunduğu tahmin edilmektedir.² Bu belgelerde nelerin olduğu

1 Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler" *Vakıflar Dergisi* (1942) II, 354.

2 Arşivdeki tasnif ve bölümler hakkında geniş bilgi için bk. Atilla Çetin, *Başbakanlık Arşivi Klavuzu*, İstanbul 1979.

henüz bilinmemektedir. Binaenaleyh, gerek tarih ve gerekse medeniyetimizle ilgili herhangi bir alanda yapılan araştırmalar hakkında son sözü söylemek mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan, vesikalarla takdim edeceğimiz, Urfa'nın sosyal, ekonomik ve dinî hayatı, tarihte yaşanan gerçek hayatın sadece basit bir görüntüsü olacaktır. Urfa kadı sicilleri ile diğer arşivlerdeki vesikalar tam olarak araştırılmadan bu konuda son ve kesin sözü söylemenin mümkün olamayacağını bil-hassa belirtmek isterim. Bütün bu imkânsızlıklara rağmen elimizde bulunan ve hemen hemen bir tasnife dayanan belgeler bile, vakıfların Urfa'da oynadığı rolün ne kadar büyük ve önemli olduğunu göstermeye yetecektir.

Burada, ehemmiyetle üzerinde durmamız gereken bir konu da vesikaların verdiği bilgi muvacehesinde Urfa'daki vakıflardan istifade eden halkın tamamı, yarısı, çeyreği ve hatta belki onda biri bile olmadığıdır. Bizim burada kendilerinden bahsedeceklerimiz sâdece yaptıkları hizmet ve gördükleri iş karşılığında vakıflardan ücret alıp geçimini temin eden kimseler olacaktır. Binaenaleyh vakfa bağlı bir handa her gece kaç yolcunun kaldığını ve bunlara nasıl hizmet edildiğini; bir medresede (okul) kaç öğrencinin ders görüp memleket irfan ve kültürüne hizmet ettiğini; imârette günde ne kadar yemeğin pişirilip kaç kişiye dağıtıldığını; hastahane de kaç kişinin kaldığını şimdilik (elimizde vakfiye bulunmadığı için) bilemiyoruz. Ama handa kaç kişinin ücretle çalıştığını ve geçimini bu yolla temin ettiğini; imâretlerde aşçılık, ekmekçilik, dağıtıcılık, bulaşıkçılık, nakliyecilik vs. gibi hizmetlerden dolayı ücret alan insanların sayılarını; camide kimin hatip, kimin imam, kimin müezzin ve kayyumluk gibi hizmetlerde bulunduğunu ve bundan dolayı ücret aldığını; vakfın idaresini üstlenenler ve diğer işleri ile meşgul oldukları için kimlerin geçimlerini sağladıklarını biliyoruz. Biraz sonra temas edileceği gibi, Osmanlılar döneminde Urfa'da kurulan vakıfların hizmetleri, sadece ücretle çalışanlar açısından değerlendirildiği zaman bile bunların küçümsenmeyecek bir yekûn tuttıkları görülecektir.

Osmanlı toplumunda vakıf o kadar itibarlı ve önemli bir müessesedir ki, malî imkân bakımından toplumun en alt seviyesinde bulunanlar ile en üst seviyesinde bulunanlar arasında anlayış bakımından bir farklılık göze çarpmaz. Nitekim iki göz (oda) evi bulunan yaşlı bir kadın bile evinin bir odasını vakfetmek suretiyle bu anlayışa iştirak eder. Keza, toplumun en üst kademesinde bulunanlar da (hükümdarlar dahil) kendi mâlî durumlarına uygun olacak şekilde vakıf kurmak gayretine düşmüşlerdir.³ Şu anda değil sâdece günümüz Türkiyesinin sınırları içinde, Osmanlı idâresinde bulunan bütün yerlerde hükümdar, vezir ve diğer devlet memurları ta-

3 Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Ziya Kazıcı, *İslâmî ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, İstanbul 1985, s. 12-23; 106-139.

rafından kurulan birçok vakıf bulunmaktadır. Medeniyetimizin içeride ve dışarıda bulunan bu canlı şahitlerinden burada bahsetmek mümkün değildir. Bununla beraber bölgemizi (Urfa) yakından ilgilendiren bir arz tezkiresinden söz etmek mecburiyetinde olduğumuzu belirtmek isterim. Buna göre Urfa sancağında Türkmen Cullabı denilen nehrin civarında ve Hass-ı Humayun arazisinin ortasında bulunan çok münbit bir arazinin Padişah vakfına dahil edildiğini öğreniyoruz.⁴

Bilindiği gibi, vakıfların idâre ve vâkıfın (vakfı tesis eden kimse) şartlarına göre nizamlarının korunmasında en önemli vazife "mütevelli" denilen yöneticiye düşmektedir. Urfa'daki vakıfları bu açıdan değerlendirdiğimiz zaman bütün bu vakıfların da malî imkânlarına göre mütevellilerce idâre edildiğini ve bunların (mütevellilerin), bu hizmetlerinden dolayı vakıftan ücret aldıklarını görüyoruz. Bunlardan bir kısmının tevliyet işinin babadan oğula intikal ettiği de daha sonraki sayfalarda görülecektir.

Geniş ve detaylı bir tafsilata girmeden birkaç vesika ile bu konuyu açıklamak istiyoruz. 19 Rebiülahir 1118 (1 Ağustos 1706) tarihli bir arizada Urfa Ulu Câmii (Camii Kebir) vakfı mütevellisi olan zat, ihtiyarlığından ve dolayısıyla hakkiyle vazife yapamadığından bahsederek, adı geçen vakfın tevliyetinin evladiyet şartına bağlı olduğunu, bu sebepten hüsn-i rızası ile işini oğluna devretmek istediğini bildirir. Bu durumda evladına, aynı vazifeyi yüklenmek üzere berat verilir.⁵

Halilürrahman diyarı olarak bilinen Urfa'da bu isimle bir vakfın olmaması ve halka hizmet etmemesi düşünülemez. Aynı ismi taşıyan bu vakfın yönetimini üstlenmiş bulunan müteveli Seyyid İsmail Efendi bu hizmetinden dolayı yevmiye üç akça almaktadır.⁶ 1124 (1712) yılında bu miktar küçümsenmeyecek kadar bir yekün tutmaktadır. Böylece, bu zatın geçim kaynağının mütevellilik olduğu anlaşılabilir. Keza aynı vakıfta kâtiplik yapmakla geçimini sağlayan birisinin öldüğünü, onun yerine oğlunun geçmesini isteyen Evail-i Şevval 1131 (17-26 Ağustos, 1719) tarihli bir ariza da ölen kişinin bu hizmetinden dolayı yevmiye üç akça aldığını göstermektedir.⁷

Bilindiği gibi, bir işle görevli bir kimsenin, vazifesini hakkiyle yerine getirdiği her zaman söylenemez. Bunun için bazı kimselerin vazifelerini kötüye kullandıklarını söylememiz gerekir. Benzer bir durumla, Urfa müdafatından Kara Curn Hanı vakfının mütevellisi olan Hüseyin'le karşılaşılıyor. Biraz sonra tarih ve numarası verilecek olan belge sayesinde Urfa'daki vakıfların han ve kervansaray hizmetini

4 BOA. İrade, Dâhiliye, nr. 24638. (23 Receb 1272)

5 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 27068.

6 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 4898. (27 Muharrem 1124).

7 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 6078.

de yerine getirdiğini öğrenmiş oluyoruz. Adı geçen zat, hana iyi bakmamakta, hanın harab olmasına ve vakıf gelirlerinin başkaları tarafından zapt edilmesine sebep olduğundan mütevelliliğin elinden alınıp bir başkasına verilmesi 25 Şaban 1135 (2 Haziran 1722) tarihli Urfa Kadısı Salih'in arzından anlaşılmaktadır.⁸

Osmanlı toplum hayatında gerek yollar üzerinde ve gerekse şehir merkezlerinde bulunan han ve kervansaraylar vakıflara bağlıydı. Yolcular burada hem dinlenir, hem de çeşitli ihtiyaçlarını giderirlerdi. Dinlenme ve ihtiyaçların temininden sonra yollarına devam ederlerdi. Çeşitli vakfiyelerden öğrendiğimize göre buralarda üç gün ücretsiz kalınabiliyordu.

Memleketin bir ucundan öbür ucuna ticarî emtia nakleden kervanlar ile farklı sebeplerle yolculuk yapanlar memleket ekonomisinin can damarı diyebileceğimiz yollar üzerindeki bu hanlara iniyorlardı. Böylece ticarî hayatın canlı tutulması sağlanıyordu. Bu da gerek yol ve gerekse şehirlerde bulunan hanların sağlam ve güvenilir olmasına bağlıydı. Bunun için memleket dahilinde hanlara büyük bir önem veriliyordu. Bu sebepten olacak ki Türkiye'de pek çok han ve kervansaray inşa edilmiştir. Bunları bir katalog halinde veren bir esere göre Türkiye sınırları içinde 112 Selçuklu, 221 de Osmanlı kervansarayı bulunmaktadır.⁹

Daha önce de belirtildiği gibi vakıfların idaresinde mütevellilik önemli bir görevdi. Bu sebeple vakıf mütevellisinin çok dikkatli olması ve hizmetin aksamadan yürütmesi için gerekli yerlere zamanında uyarıda bulunması gerekiyordu. Nitekim, Evail-i Şevval 1253 (1-10 Ocak 1838) tarihli ve mütevellî Seyyid Ahmed Rıza b. Seyyid Hafız Ömer Sufî imzalı bir arizada, Urfa'daki Hoca Ahmed Mescidinin imâmet ve hitâbet cihetlerine mutasarrıf olan Ahmed halifenin bilâ veled (çocuk bırakmadan) öldüğünü, binaenaleyh, yerinin boş ve hizmetinin muattal kaldığını, bunun için belirtilen hizmeti yerine getirmeye her bakımdan layık olan ve "mesâil-i şer'iyyeye liyakatı zâhir, hâfizu'l-Kur'an ve't-Tecvid ve Dâvudî elhan" Hafız Mustafa Halife b. Râmazan Efendi'ye beratla tevcihini istemektedir.¹⁰

Şayet vakfın tevliyeti (mütevelliliği) evlâdiyet üzere şart kılınmışsa o zaman her değişiklikte yeni mütevellî olacak olan evladın da beratla bu vazifeyi alması sağlanırdı. Nitekim Urfa'daki Meşârîka Camiinin yevmî dört akça ile mütevellisi olan Ahmed'in Evail-i Şevval 1124 (1-10 Kasım 1712) tarihli arızasında bu mütevelliliğin 200 seneden beri dedelerinde (âba' ve ecdâd) olduğunu belirtmesi¹¹ ve evlatlar için de beratların verilmiş bulunması bu söylediklerimizi doğrulamaktadır.

8 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 7171.

9 Geniş bilgi için bk. Kazıcı, **Vakıflar**, s. 132.

10 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 22522.

11 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 4344.

Osmanlılar döneminde memleketin ilim, irfan ve kültürüne hizmet eden o günün ilim merkezi olan medreseler de vakıflara bağlıydı. Kökleri çok eski tarihlere kadar uzanan bu islâmî vakıf geleneği, bütün Osmanlı diyarında ve dolayısıyla Urfa'da da devam ediyordu. Bu anlayışın bir sonucu olarak medreseyi kuran kişi, sadece bina yapıp işin içinden sıyrılmıyordu. Aksine medresede öğretmenlik (müderres-profesör) ve müdlik (bir çeşit asistanlık) yapan hoca kadrosu, bina ve talebelerin hizmetini gören hizmetliler kadrosu, ayrıca eğitim gören öğrencilerin iâşe, ibâta ve çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için de gelir getiren vakıflarda bulunuyordu. Böylece, sosyal ve ekonomik bir sıkıntıya düşmeden öğrencilerin eğitimlerinin devamı sağlanıyordu. Nitekim, 5 Cemaziyelevvel 1267 (8 Nisan 1851) tarihli bir arıza Urfa'daki Yusuf Paşa Camii ve mektebi için Urfa'ya bir saat uzaklıkta bulunan Sırım (Arapça girecek) adlı köyün bütün arazisinin vakıf olduğunu¹² belirtmektedir. Bu şâyede, ilim tahsili için taşradan Urfa'ya gelenler mâlî bir sıkıntı ile karşılaşmıyorlardı.

Osmanlı dönemi eğitim sisteminde Milli Eğitim malî bakımdan devlete bağlı değildi. Bunun için devlet, Milli Eğitime ayrı bir ödenek ayırma ihtiyacını duymuyordu. Zira bütünüyle bu iş vakıflara aitti. Bu yönü ile Urfa'ya bakıldığı zaman burada irili-ufaklı birçok medrese görmek mümkün olacaktır. Eğitim kurumlarına birkaç örnekle temas etmemiz birçok bakımdan faydalı olacaktır. 7 Receb 1225 (9 Ağustos 1810) tarihli bir belgede şöyle denilmektedir: "Ruha (Urfa) kazasında Abbasiye Medresesi'nin yevmî 6 akça ile müderresi olan el-Hac Mehmed bilâ veled fevt ve mahlûlundan Seyyid Halil'e tevcih buyrulmak bâbında nâibi Seyyid Mehmed Mes'ud ba'de'l-arz şeyhülislâm mevlâna faziletlü semâhatlü es-Seyyid Mehmed Ata'nın işâreti mucibince 1222 senesi Rebiulahirinde tevcih olunduğu mestûr ve mukayyedir"¹³

Belgeler, Urfa'daki eğitim müesseselerinin derece itibarıyla yüksek olduğunu göstermektedir. Nitekim 20 Zilhicce 1259 (13 Ocak 1844) tarihli bir arz dilekçesine göre Yusuf Paşa Camiinin avlusunda bulunan ve Süleyman Ağa Medresesi diye bilinen medresenin yevmî (günlük) 30 akça ile müderresi olan Mehmed'in ölümü üzerine bir başkasının tayini istenmektedir.¹⁴

12 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 21327.

13 BOA. Cevdet, Maarif, nr. 954.

14 "İşbu inha ve merbut-ı ilâm derkenarlar nâtık olduğu üzere Nezâret-i Evkaf-ı Hümâyuna mulhak medine-i Ruha'da vaki Yusuf Paşa Cami-i Şerifi havlisinde kâin ashab-ı hayrattan Süleyman Ağa Medresesi vakfından almak üzere yevmî 30 akça vazife ile müderreslik ciheti mutasarrıfı Seyyid Mehmed Halife'nin bilâ veled vefatı vukuuyla mahlûlundan erbab-ı istihakattan es-Seyyid el-Hac Mehmed Tahir Halife'ye ber müceb-i işâret-i aliyye-i hazret-i fetvâpenahi ... humayuna bittevcih yerine kaleminden şurutu derciyle iktiza eden berâtu ita olunmak bâbında emr u ferman" BOA. Cevdet, Maarif, nr. 2308.

Osmanlı idârî sisteminde bilhassa bazı vazifeler evlada intikal eder şekilde düzenlenmişlerdir. Bunun için, gerek mütevellilik ve gerekse imam hatiplik gibi bir vazife ifâ ederken vefat eden kimsenin, çocuklarından bu işi yapmaya ehil olan varsa, vazife önce onlara teklif edilir, şâyet ehil olan yoksa o zaman bu vazife bir başkasına havale edilirdi.¹⁵ Bu usûl, Osmanlı ekonomik hayatında da önemli bir şekilde takip edilip korunuyordu. Gerçekten, Osmanlı siyasî ve ictimai hayatında muhtelif zümreler nasıl ayrı ayrı sınıf ve tabakalar halinde bölünmüşlerse, iktisadî hayatta da yine sınıf adı ile anılan meslek ve sanatlar aşılmaz setlerle birbirlerinden ayrılmışlardı.¹⁶

Vazifenin evlada intikalinde bazı şartlar aranıyordu. Bu şartların başında bilgi ve yaş geliyordu. Bununla beraber, çocuk henüz o yaş ve bilgi seviyesine gelmemiş ve fakat o duruma gelme çabası içindeyse o zaman çocuğa vekâleten, vazife ehil olan bir başkasına verilir. Çocuk o yaş ve seviyeye gelince görev kendisine iade edilirdi. Bütün bu söylediklerimizi doğrulayan ve o günün anlayışı hakkında bize fikir veren bir belgeye sahip bulunuyoruz. Urfa için büyük bir ehemmiyeti haiz olduğuna inandığımız 5 Şaban 1278 (5 Şubat 1862) tarihli bu belgeyi aynen buraya alıyoruz:

— "Nezâret-i evkaf-ı humayunu mulûkâneye mulhak Urfa'da Şaban Efendi vakfının yevmî beş akça vazife ile imâmet ve yevmî beş akça vazife ile müderrislik cihetlerine mutasarrıf olan es-Seyyid Hüseyin b. Ahmed fevt olup yeri hâli ve hizmet-i lâzimleri mahlûl ve muattal olmağın müteveffay-ı mezkûrun yalnız bir nefer sulb-i sağır oğlu Korkmaz Cami-i Şerifi Mahallesi'nde 103. hânenin 4. numarasında 1268 (1851) tarihinde tevellüd eden Abdurrahman b. Hüseyin bendeleri tahsil-i ulûm ile meşgul olarak kesb-i istihkak edeceği nâsiye-i hâlinden numayan bulunmağın binnefs edây-ı hizmete kesb-i istihkak edene kadar hane-i mezkûrun 3. numarasında 30 yaşında mukayyed bulunan ammisî (amcası) a'lem-i ulemadan el-Hac Fadli Efendi b. Ahmed Halife binniyâbe bilâ kusur edâyı hizmet edeceğini taahhud etmiş olduğundan müteveffay-ı merkumun mahlûlundan cihat-ı mezkûreтынin vazife-i muayyeneleriyle sulb-i sağır oğlu işbu bais-i arz-ı ubûdiyet Abdurrahman uhdesine tevcih ve yedine müceddeden bir kıt'a berat-ı şerif-i âlişan sadaka ve ihsan buyrulmak recasiyle evvelki vaki hal bi'l-iltimas pâye-i serir-i saltanat-ı a'laya arz ve ilan olundu." Urfa Kadısı Mehmed¹⁷

Urfa'daki eğitim ve öğretim müesseselerine gereğinden çok az bir şekilde temas ettik. Zira sadece eğitim işi başlı başına incelenmesi gereken bir konudur. Halbuki

15 Hitâbet, imâmet vesair cihetler mutasarrıflarının vefatlarında evladı varsa onlara, yoksa ehle tevcih edilmesi usûlдан olup vilâyet ve livaların birçoğuna muaccelât nâzırı ikame edilmiş olmakla gerek bunlar ve olmayan yerlerde mütesellimler tarafından son derece dikkat edilecek ehliyeti olmayanlara cihet tevcih edilmemesi hakkında fermanın okunduğuna dair Niksar kadısından arz. Cemaziyelevvel 1253 (Ağustos 1837) BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 14548.

16 Sabri F. Ülgener, *İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul 1981, s. 84.

17 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 20087.

bizim durumumuz şimdilik buna müsait değildir. Ancak medreselerin de kapsamında yer aldığı külliye'den kısaca bahsetmek istiyoruz. Külliye denilen müessesenin şümûluna câmi, medrese, bimarhâne, aşevi, tabhane, kervansaray, kütüphâne, hamam, arasta, meşruta binalar vs. gibi insanlara faydalı bütün tesisler girmektedir.¹⁸ Buna göre Urfa'da bulunan camilerin tamamına yakın bir bölümünün medresesi olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de Urfa Ulu Camii medreselerinin mimarî durumundan bahsedilirken şöyle denmektedir: "Urfa Ulu Cami medreseleri kendi avluları etrafında tertiplenmiş fakat bir Ulucaminin parçası olarak inşa edilmişlerdir. Cami ile medresenin birbirine bitişik olarak yapılması Güney Doğu Anadolu Bölgesinde daha sonraki yüzyıllarda da devam edecektir."¹⁹

Gerçekten, bugün bile Urfa'daki câmilere ziyaret edecek olan bir kimse, mimarî yapı olarak bunların yanında medrese, kütüphâne ve diğer vakıf eserlerin bulunduğunu görecektir veya bulunması gerektiğini hemen anlayacaktır. Bilindiği kadarı ile bütün bir Osmanlı diyarında olduğu gibi, günümüzde "Şanlıurfa" diye isimlendirilen bu şehrimizde de medreseler vakıflara bağlı olarak faaliyetlerini devam ettiriyorlardı.

Toplumun gelişmesinde önemli bir rolü olduğu bilinen ve mimarî yapı olarak dinî eserlerin başında gelen câmiler, tamamiyle vakıflara bağlıydılar. Osmanlılarda Câmi, mahallenin idare merkezi ve imamların karargahı idi. Kendisine verilen arapça isimden de anlaşılacağı gibi câmi, halkı toplayan veya halkın toplantı yeri mânalarına gelmektedir. Bu yüzden ictimai müesseselerimizin başında gelen câmiler, hem ibâdet yeri hem de cemaatin toplu bulunması sebebiyle memleket, muhit ve mahalleye âit işlerin görüşülüp karara bağlandığı yerdirdi. Bunun için sosyal bir yapı olarak büyük bir önemi haizdi. Bu yüzden Osmanlılarda câmi, bir mahallenin odak noktasını teşkil ediyordu. Câmilerin etrafında bazen geometrik bir düzen içinde, bazen de yerin özelliğine göre çok defa belli bir estetik dikkate alınarak evler serpiştirilir. Bu evlerden başka en önemli bina medrese idi. Medreseler özel mimarî tarzı bulunan zarif ve ağırbaşlı eserlerdi. Bu binalardan birkaçı bir cami etrafında sıralanınca bunlara kütüphâne gibi yardımcı tesisler de ekleniyordu. Bundan başka özellikle büyük câmilerin yanına sebil,²⁰ imâret, dâru's-şifa vs. gibi sivil ve sosyal vazifelerin görüldüğü binalar yapılırdı. Bu haliyle bunlar bir külliye meydana getirir ve âdeta yeni bir mahallenin kurulmasına yardım ederlerdi. Çünkü bir cami yapmak

18 Osman Nuri Ergin, *Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi*, İstanbul 1939, s. 19.

19 Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, Ankara 1969, I, 131.

20 Günümüz Urfa'sında bilhassa yaz aylarında Cami kapılarında su satıcılarının "sebil, sebil" diye bağırdıklarını duyan bir yabancıya o suyun daha önceden biri tarafından satın alınıp hayır maksadıyla halka dağıldığını anlaması kendisini şaşırtır. Sebil isminin kullanılması ise daha çok dikkat çekicidir.

isteyen hayır sahibi, toprağa ağaç diker gibi binasını tek başına yalnız ve garip bırakmazdı. Öyleki yaptığı ibâdethâneye sosyal ihtiyaçları karşılayacak canlı bir organ karakteri vererek onu medresesi, imâreti, mektebi, hamamı ve diğer müstemilatı ile bütünülerdi. Bunun için, Türk şehirlerinde, vakıf tesisleri önemli derecede rol oynuyorlardı. Fethedilen şehirlerin yenileştirilmesi ve bir Türk şehri haline getirilmesinde en çok vakıf binaların hizmeti olmuştur.²¹

İslâm dünyasında, Hz. Peygamberin Medine'ye hicreti ile başlayan cami inşası, daha sonra hemen her yerde görülmeye başlandı. Camiyi inşa eden kimse onu kuru bir yapı olarak bırakmıyor, etrafında çeşitli hizmetleri görecek yeni eserler de meydana getiriyordu. Gerek câmi ve gerekse diğer eserlerin masraflarını karşılamak üzere de onlara gelir getiren çeşitli emlak vs. gibi şeyler vakfediyordu. Osmanlılar döneminde bütün camilerin bu şekilde gelir getiren büyük vakıfları olduğunu söylemek gerekir.

Demek oluyor ki vakıflar, bu yolla günümüzde devlet bütçesinden maaş almak suretiyle geçimlerini sağlayan pek çok kimseyi, devlet bütçesine yüklenmeden besleyebiliyorlardı. Urfa'da camilerde vazife görmek suretiyle geçimlerini temin edenlerden sadece birkaç kişinin bulunduğu caminin ismini ve aldıkları ücreti belirtmekle yetinmek istiyoruz:

1. Medine-i Ruha'da vaki Ahmed Hoca Camiinin hatibi İbrahim Hasan yevmî 4 akça almaktadır.²²
2. Urfa'da vaki Kara Burç mescid-i şerifinin yevmî 5 akça ile imamı o'nun Seyyid Yunus.²³
3. Ruha'da vaki Nimetullah evkafından almak üzere yevmî 5 akça vazife ile Nimetullah Cami-i Şerifinin Hatibi olan seygid Osman.²⁴
4. Urfa'da sur dışındaki taşra mahallede bulunan Musa Efendi Cami-i Şerifinin imam ve hatibi Halil Halife b. Mehmed yevmi 5 akça ile.²⁵
5. Urfa Cami-i kebîrinin yevmî 10 akça olan hitabetinin vakfından ödenmesi suretiyle devam etmesi.²⁶
6. Urfa'da Nar Cami-i Şerifinin yevmî 5 akça ile hatibi olan Seyyid Osman.²⁷
7. Urfa'da Halil Rahman Caniinde hatip olan Seyyid Yusuf.²⁸

21 Hilmi Ziya Ülken, "Vakıf sistemi ve Türk Şehirciliği" Vakıflar Dergisi, IX, 31.

22 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 5784. (Evahir-i Şevval 1124)

23 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 4372. (Evail. R. Ahir 1139)

24 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 30791. (R. Evvel 1191)

25 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 23560. (Gurre-i Muharrem 1265)

26 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 4275. (7 C. 1110)

27 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 22286. (8 Safer 1158)

28 BOA. İbnü'l-Emin, Evkaf, nr. 4773. (17 Z. 1117)

8. Ürfada vaki merhum Emir-i Hac Yusuf Paşa'nın Cami-i şerifinde müezzinbaşı olan kişi.²⁹

9. Medine-i Ruha'da sur dışında miskinler evkafından almak üzere yevmî iki akça vazife ile Miskinler Cami-i şerifi imamı Mustafa Halife.³⁰

10. Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun-ı mülûkâneye mulhak evkaftan Medine-i Ruha'da Vali sarayı ittisalinde vaki' Arapgirli Yusuf Paşa Cami-i Şerifi vakfından almak üzere yevmî 16 akça vazife ile hitabet cihetine mutasarrıf olan Mustafa Halife b. Mustafa.³¹

Görüldüğü gibi biz, sadece birkaç câmide vazife gördüklerinden dolayı câmi vakıflarından ücret alan görevlilerden bahsettik. Câmi ve diğer dinî müesseselere vakfedilen emlak ve eşyanın mütevellileri, kâtipleri, muarifleri³² ve câbileri gibi bütün hizmetlilerden söz etmedik. Bütün bu görevlileri hesaba katıp ona göre bir değerlendirme yaptığımız takdirde vakıfların ne kadar büyük bir rol oynadıkları kendiliğinden meydana çıkar.

Daha önce de belirtildiği gibi câmiler, mahallenin odak noktasını teşkil ediyorlardı. Bunun için buralarda vazife alacak olanların da iyi seçilmesi gerekiyordu. Bu sebepten, imâmete tâyin, hükümdar (padişah) beratı ile olmaktadır. Çünkü imamlık, sorumluluk alanı geniş olan önemli bir vazife idi. Bu bakımdan, imam olan kimse, özellikle sosyal faaliyetleri bakımından başı boş bırakılmazdı. Kadılar, her zaman imamları teftiş edebilirlerdi. Bu teftişlerde onlar, sadece dinî görevleri değil, mahalledeki diğer hizmetlerin de yapılıp yapılmadığını araştırırlardı.³³

Memleketimizde 1245 (1829) senesinde muhtarlık teşkilâtı kurulana³⁴ kadar mahalle yöneticisi olan imamlar, Kadı'nın bir çeşit temsilciliğini yapıyorlardı. Kadıların yerine getirmeleri gereken pek çok işte imamlardan yardım gördüklerine şahid oluyoruz. Çünkü onlar, mahallelerinin düzeninden, halk arasındaki ahenk ve

29 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 27013. (6 Safer 1139)

30 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 8852. (Evail Zilka'da 1255)

31 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 7875. (1 C. evvel 1275)

32 "Der-i devlet mekine arz-ı dâi-i kemine budur ki medine-i Ruha'da vaki' Câmi-i Kebir evkafından almak üzere yevmî 20 akça muarriplik vazifesine mutasarrıf olan el-Hac Mustafa fevt olup yeri hâli ve vazifesi mahlûl olmağla yerine müteveffay-ı mezbûrun sülbî kebir oğlu işbu bâis-i arz-ı ubûdiyet Hasan Numan dâileri her vechle sezâ ve mahall-ı mustahak olmağın vazife-i mezkûre, babası mahlûlundan oğlu Mevlânay-ı merhum dailerine tevcih ve yedine berat-ı şerif-i âlişan sadaka ve ihsan buyrulmak recasındadır. Baki emr u ferman... Tahriren 5 Muharrem 1145" Urfa Kadısı İbrahim. BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 8516; Muarriplik hakkında bilgi için bk. Fuad Köprülü, "Vakfa Ait Tarihî İstülahlar Meselesi" *Vakıflar Dergisi* (1938), I, 131.

33 İmamların diğer vazifeleri hakkında bk. Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri" *İslâm Medeniyeti Dergisi* (1982) V/3, 29-35.

34 Ahmed Lütfi, *Lütfi Tarihi*, İstanbul 1291, II, 173.

barışın sağlanmasından sorumlu idiler. İmamlar, mahalle teşkilâtının başında bulunurlardı. Kendi mahallelerinde inzibatı sağlamak için sıkı tedbirler almak zorunda idiler. Bu sebepten, bazı zâbita ve beledî işler de yine mahalle imamı tarafından takip edilirdi. Meselâ ahlâkî yönden zâbitayı ilgilendiren olaylardan imam sorumlu idi. Nüfus kayıtları, doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi işlemler de imamlar vâsıtasıyla yerine getirilirdi. Mahalleye gelip gidenler, mahalle halkını rahatsız edecek şekilde uygunsuz davrananlar, içki içip sarhoş olanlar gibi kimseler de imamlar tarafından gözetilirdi. Tâbir caizse imamlar, mahallenin gören gözü, işiten kulağı idiler. Onlar, câmi ve diğer kalabalık yerlerde va'z eder, çocuklara ders verir, cemaatta yol gösterir, hasta ve fakirlerle ilgilenirdi. Ayrıca, mahalle halkı tarafından biriktirilip imama teslim edilen ve "avarız akçası" denilen bir nevi yardımlaşma sandığı vardı ki, burada biriktirilen para ile mahalledeki hasta ve fakirlere yardım yapılırdı.³⁵

Bilindiği gibi, İslâm kültür tarihinde önemli yeri bulunan müesseselerden biri de tekkelerdir. Tekke, zâviye, dergâh ve hankah gibi isimler alan bu müesseseler, tasavvuf düşüncesinin, anlayış ve terbiyesinin işlendiği, derinleştirildiği ve halka takdim edildiği yerlerdir. İnsanlar, dünya hayatının çeşitli meşakkat ve sıkıntıları ile yorulan ruh ve bunalan gönüllerini dinlendirmek için buralarda bir araya gelip boş zamanlarını değerlendirirdi.

Müslüman toplumların ekonomik ve sosyal yapısının teşekkülünde harç vazifesi gören bu teşkilâtın son zamanlarındaki durumlarına bakıp bunların devamlı böyle olduğunu zannetmek, büyük bir haksızlık olur. Nitekim M. Cevdet, de bu konuya temasla "son zamanlardaki tereddisine bakıp ta tekkelerin daim öyle olduğuna hükm etmemelidir. Dört mevsimden sonbahara bakarak ilkbaharda da ortalığı yapraksız ve yeşilliksiz sanmak doğru olmadığı gibi, kemâl zamanlarında tekkeler, ruhları çok terbiye etmiştir. Eskiçen tekkeler, edebiyat, musikî ve tarih ocakları idi. Hayatın ızdırabını dindirmek ihtiyacında olanlar oralara koşar, nefis bir ahengin şelâlesi altında ruhlarını yıkar, tesellikâr söz ve tarihî menkıbelerle yeniden canlanırlardı. Hâsılı tekkeler, ye's ve mahrumiyet ile canına kıyacak insanların, yeniden tamir gördüğü yerlerdir"³⁶ diyerek tarihî bir gerçeği dile getirmeye çalışır.

Osmanlı futûhatını kolaylaştırmada büyük bir önemi haiz olduklarını bildiğimiz tekkeler,³⁷ köylerin gelişmesinde ve köy halkının ilerlemesinde de büyük hizmetler

35 Osman Nuri Ergin, "Türk Belediyeciliği ve Şehirciliği" *İller ve Belediyeler Dergisi* (1947) 15-16, 615.

36 Osman Nuri Ergin, *Türkiyede Şehirciliğin Tarihî İnkişafı*, İstanbul 1936, s. 19.

37 Tekkelerin hizmetleri ve Osmanlı futûhatındaki yardımları hakkında geniş bilgi için bk. Ömer Lütfi Barkan, "İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler" *Vakıflar Dergisi* (1942) II, 290.

ifâ etmişlerdi. Tekke ve zâviyelerin bir kısmı devlet tarafından, bilhassa yolculuk için tehlikeli olan yerlerde tesis ediliyordu. Bu bakımdan, dağlarda, korkunç boğaz ve geçitlerde tesis edilen tekkeler, askerî sevk ve idâreyi kolaylaştırmak, ticarete engel olabilecek eşkıya vs. gibi kimselere mani olmak için birer jandarma karakolu vazifesi de görüyorlardı. Oturma merkezlerinde kurulan dergahların gördüğü önemli hizmetlerden biri de temel inanç ve kültürün, halk arasındaki birlik ve sıhhatli bir haberleşmenin sağlanması idi.

Görüldüğü gibi, psikolojik, pedagojik ve tıbbî meselelere varıncaya kadar geniş bir hizmet sahası olan tekke, o devrin mektebidir, hastahanesidir, spor yurdu, moral kaynağıdır, dinlenme kampıdır, beldenin güzel sanatlar akademisidir, edebiyat ve fikir ocağıdır. Velhasıl tekke insanların hayırına olan her şeydir.³⁸

Tamamiyle vakıflara bağlı bulunan tekkelerin Urfa'da da bu hizmetleri gördükleri şüphesizdir. Biz, buradaki tekkelerden sadece birkaçına temas etmekle yetiniyoruz.

1. Urfa dışında bulunan Şeyh Yalıncık zâviyesinin yevmî üç akça vazife ile şeyhi olan Şeyh Ahmed fevt olup, yeri hâli olmağla sulchadan bir başkasının tayini ile ilgili evahir-i Safer 1148 (23-30 Haziran 1735) tarihli arz,³⁹ Urfa dışında bulunan bu tekkenin, yoldan gelip gidenlere (âyende ve revende, İbnu's-sebil) hizmet ettiğini göstermektedir.

2. Ruha (Urfa) da Şeyh Tahir Tekkesi evkafından muayyen vazife ile meşihat ci-hetinin tevcihi istenen Zilkade 1185 (Şubat 1772) tarihli ilam, bu müessesenin şehir içindeki faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir,⁴⁰

3. Urfa'da Câbir el-Ensârî zâviyesine berat-ı şerif, vazife-i muayyene ile vakf-ı mezbur tevliyetine meşrutiyet üzere mutasarrıf olup emr-i âliye imtisâlen tecdid-i berât için Asitâneye (İstanbul) gelir iken bikazaillahi Teala esnay-ı rahta yedimizden berâtımız zayi' olup... zayiinden berât-ı şerif-i âlişan sadaka ve ihsan buyrulmak bâbında emr u ferman devletlü efendim hazretlerindedir. "İsmail b. Mustafa⁴¹ imzasıyla yazılan dilekçeye göre beratın verildiği anlaşılmaktadır. Buradan da tekkelerin devlet kontrolü altında bulunduğunu ve memlekete hizmet ettiklerini anlıyoruz.

4. Urfa'da Halil Rahman Mevlevî Zâviyesi vakfının şeyhi ve seccade nişinliği mutasarrıfının vefatı üzerine yerine nâib olarak Mehmed Veliyüddin adında birinin tayin edildiği 26 Cemaziyelahir 1272 (3 Mart 1856) tarihli bir inha ve arzdan anlaşılmaktadır.⁴²

38 Tekkelerin fonksiyonları ile ilgili geniş bilgi için bk. Kazıcı, *Vakıflar*, s. 112-115.

39 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 22304.

40 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 15229.

41 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 20206.

42 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 19689.

5. Urfa'ya bağlı Suruc nahiyesinde bulunan Şeyh Müslim zâviyesi, yol güzergâhında bulunmakla önemli bir hizmet ifâ etmektedir. Bu zâviyenin vakfından Câbilik karşılığı yevmiye bir akça alan Seyyid İshak'ın kendi rızası ile vazifeyi başkasına devr ettiğine dair arz ve buna bağlı olarak beratın verilmesi istenmektedir. 5 Cemayilahir 1221 (20 Ağustos 1806) tarihli bu arizaya göre beratın verilmesi istenmektedir.⁴³

6. Aynı zaviyenin vakfından yevmî beş akçaya mutasarrıf olarak vâkıfın ruhu için düağı olan Osman, kendi hüsn-ı rızası ile vazifesini Ahmed b. İbrahim'e devrettiğini 25 Ramazan 1124 (26 Ekim 1712) tarihli arz ile bildirmiş bulunmaktadır. Bunun üzerine kendisine 25 Cemaziyelahir tarihli bir berat verilmiştir.⁴⁴

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, her yerde olduğu gibi, Urfa'da da vakıflar, gerek ekonomik, gerek sosyal ve gerekse dinî hayat üzerinde derin tesirler meydana getirmekle kalmamış, diğer müesseselerin gelişmesine de yardımcı olmuşlardır. Bu küçük ve muhtasar araştırmamızda vakıfların halka sunduğu hizmetlerin dağılım sahalarından sadece birkaçından bahsettik. Zevâidhor (Arapça gürecek),⁴⁵ kayyum, buhurî, kaldilci, muvakkit, bevâb, hatm-ı hacedgânhan, ihlâshan, duaguyan⁴⁶ vs. gibi diğer görevlilerden bahsetmedik.

Gerçekten, günümüz insanı için (şimdilik) Urfa'daki bütün vakıf ve bunların hizmetlerinden gereği gibi bahs etmek mümkün değildir.

Araştırmamızda sözünü ettiğimiz belgelerden birkaç tanesinin fotokopisini de örnek olarak burada vermek istiyoruz. Böylece, hem belgelerin bizzat kendileri görülmüş olacak, hem de kısmen devrin yazışma kuralları hakkında fikir sahibi olunmuş olur.

43 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 22144.

44 BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 5751.

45 Halil Rahman vakfından yevmiye 15 akça zevâidhor vazifesi alan Muhammed Halifenin çocuksuz vefatından dolayı hizmetinin bir başkasına verilmesi gerektiği mütevellinin 23 Cemaziyevvel 1221 (9 Ağustos 1806) tarihli arzından anlaşılmaktadır. BOA. Cevdet, Evkaf, nr. 26877.

46 Câmî ve mescidlerde görev alanların listesi için bk. Kazıcı, **Vakıflar**, s. 109-110.

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

توق و تفرقه لوق و تفرقه لوق

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

معروض شده است که
 اینو اعلام دورکار ناهو اولیض اوزره نظایر اولانهم اولان اولان
 مدینه ادهاده خارج سولفته مملعه واه واقع سکنه جلیب شریف واه
 اهل اوزره بومی ایکه اجمه زلفه امله امامت عینی مکره مظهر
 خلقه تک صبه وضمیمه فراخ وظهر مدینه اویاب لیا قنده آذوق بیوم
 خلقه به بادوس کهنونه بلنجه سینه قلمه سزول درجه افضایه
 بران اعطا اولون بقیه اوقیان حضرت قلمه اولون

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

۷۷

اولیٰ عالم اولدو

پادشاهم

عرضه بیعت اولدو که شوکتو کرامتو عنایتو مهابتو قدرتو
 ارباب استحقاقدن السید ابراهیم خلیفه عرض حال صورتو بدینه روهاده واقع
 احمد خواجه مسجدی میمکه معروف جامع شریف خطابتی نوبتند اقدم محموله و
 متوفی خطیبک صلی و علی اونی بختی تحصیل علم ایچون دنیا راخرده بولمغله بابا ای خطیب
 اخرون السید ملا حسین نام کمنسه اوزرینه برات ایتد مکه دفعند کندری صدقه
 سورتو بایند عنایت رجا و حبه مشرح اوزره ولدوغنی اهل ایدند و نکر کسند بو
 خبر و یرد کلرین نا طوفی قاضی عسکری افندی آعیلوی نجی علام اتمیلرله بالایی از هم ایتم
 اولمشدیر بر خط هیاون عنایتقرنایرله ترین سورتو بایند مرفوظان شوکتو کرامتو
 عنایتو مهابتو قدرتو پادشاهم کرد